

МОВНО-ЕСТЕТИЧНИЙ ОБРАЗ ЖІНКИ-ВЧЕНОГО В ПАЛІТРИ СПОГАДІВ КОЛЕГ, УЧНІВ, ПОСЛІДОВНИКІВ

У статті здійснено спробу представити синтезований мовно-естетичний образ доктора філологічних наук, професора Лідії Андріївни Лисиченко, 90 років від дня народження якої наукова спільнота відзначає в березні 2018 року. Матеріалом для дослідження послужили тексти привітань з нагоди ювілеїв, поетичних і прозових присвят, вступних статей до книжок Л. А. Лисиченко тощо, написані одногрупниками, колегами, учнями професора, а також деякі тексти публіцистичного характеру авторства самої ювілярки.

Ключові слова: людина як об'єкт текстового зображення, мовно-естетичний образ, аксіологічна функція, елітарна мовна особистість, картина світу, концепт, текстова оцінка.

Lysychenko T. Yu. The Language and Aesthetic Image of a Female Scientist in the Palette of Colleagues', Students', Followers' Memories. *The article attempts to present a synthesized language and aesthetic image of doctor of Philology, professor Lydiia Andriivna Lysychenko, whose 90th anniversary the scientific community celebrates in March 2018. Not only the scientific ideas of this outstanding scientist, but also the vital paradigm of this woman find their further embodiment and logical development in the scientific and creative activities of the best representatives of Ukrainian linguistics. So, the material for the study was the texts of congratulations on the occasion of jubilees, poetic and prose dedications, introductory articles to the books of L. A. Lysychenko, etc., written by classmates, colleagues, students of the professor, as well as some texts of the journalistic character of L. A. Lysychenko's authorship. Particular attention in the texts of congratulations is given to the concepts of "beauty of the soul", "mutual respect", "student's gratitude", "life wisdom". The analysis of texts testified to the creative personality of L. A. Lysychenko and its high estimation among the scientific-pedagogical and philological community.*

Key words: person as an object of text image, linguistic and aesthetic image, axiological function, elite speech personality, picture of the world, concept, text valuation.

Найбільш спільним із того, що миле людині, і найбільш милим йому у світі є життя; найближчим чином таке життя, яке хотілося б їй вести, яке любить вона. <...>

Прекрасне те створіння, у якому бачимо ми життя таким, яким має бути воно згідно з нашими уявленнями.

М. Г. Чернишевський

«Людина – мірило всіх речей», – цей принцип є основоположним для філософської антропології ще з часів Давньої Греції. У 2018 році виповнюється 90 років від дня народження професора Лідії Андріївни Лисиченко, жінки, увесь життєвий шлях якої засвідчує правдивість цього твердження: «На перехресних стежках життя мені зустрічалося багато прекрасних людей – однокласники, однокурсники, учені, учителі, письменники, робітники, селяни...» [10, с. 273]. Ювілейна дата, як і написання книги мемуарного жанру, з якої взято наведену цитату, завжди є для людини певною точкою відліку, коли дивись людя на пройдене й починаєш новий етап. А ще це можливість для близьких людей вшанувати ювіляра своєю увагою, привід словесно

передати своє ставлення до нього. Хоча, як зауважував проф. С. І. Дорошенко, «писати про Лідію Андріївну Лисиченко <...> приємно, але важко, адже складно охопити в одній статті гармонійність нерядової особистості» [5, с. 5]. Мета статті – створити для читача синтезований мовно-естетичний образ Лідії Андріївни Лисиченко, спираючись на враження людей, які оточували та продовжують іти по життю разом з нею.

Окрема увага творчій індивідуальності ювілярки й високій її оцінці серед науково-педагогічної й філологічної громадськості була приділена в текстах привітань з нагоди днів народження, поетичних і прозових присвятах, вступних статтях до книжок проф. Л. А. Лисиченко тощо. Їхні автори, розмірковуючи «про мову та мудрість» ювілярки, допоможуть читачеві принаймні наблизитись до певного образу цієї людини. Бо, намагаючись поглянути на постать Лідії Андріївни в аксіологічному плані, розумієш правдивість постулату позитивної естетики В. Соловйова – ідеї переважання краси в дійсному (реальному) житті над художньою фантазією автора [12, с. 555]. Така позитивна естетика сприйняття дійсності властива самій ювілярці, що відчувається вже в словах малої Лідії Півненко – учениці 9-го класу середньої жіночої школи № 33 міста Харкова, які вона дібрала для написання твору «Весна»: «“На дворі весна вповні”, – кажете ви. А чи знаєте ви, що означають ці слова? Вони є підсумком усіх дій природи, які відбулися, починаючи з того чудового ранку, коли ви вперше заздалегідь до того, що розтане сніг, почули пахощі весни і якось легко зітхнули...» (з особистого архіву Л. А. Лисиченко).

Інтерпретувати мовно-естетичний образ жінки-вченого, яку ми знаємо сьогодні, допомагають тексти зі студентських років і про студентські роки ювілярки. Вірна подруга Тамара Заблоцька згадувала: «Ти всюди встигала – і на п'ятірки скласти іспити, і друзям допомогти, і бути душею нашого курсу, і співати наших пісень, і майстерно грати на фортепіано, і багато читати. Така тендітна, струнка, вродлива, як жагуче, запально ти танцювала “циганочку”. І не диво, що ти завжди була в оточенні друзів. Тебе, Лідо, шанували й любили всі однокурсники» [6, с. 23].

Доповнює цей образ і підтверджує шанобливе ставлення друзів до четвертокурсниці Лідії Півненко такий епізод:

Фімка Дорфман – хлопцям: «Мабуть, уже час одружитися. Так немає гарних дівчат».

Ліда Півненко (жартома): «А я?».

Фімка у відповідь: «А що в тобі гарного? Одружись із такою – і будеш уже не Дорфман, а чоловік Півненко».

Ще зі студентської лави пам'ять Лідії Андріївни зберігає зміст листівок-записочок, обмін якими між однокурсниками додавав близькості дружнім стосункам: «Лидочка, есть женские имена Рая и Ада. А Вы – Чистилия» (записочка на лекції про «Божественну комедію» Данте; автор – Петро Корж); «Лидочка, у Вас не руки, а ручки, і не пальці, а пальчики» (записочка на лекції з морфеміки; автор той самий); «О, невсыпущий Петушок / И жертва временная гриппа! / Ты курсу поддаешь душок / И вечно мучаешь Архипа!»

(із нагоди повернення Л. Півненко після грипу; автор той самий); «Гарненька дівчинка така, / У неї очі карі ж. / Дай Бог дожить їй літ до ста / І перед смертю вийти заміж» (епіграма; автор – Архип Кравчун, той самий, якого Ліда Півненко «мучає» в тексті попередньої записочки).

Свідченням дружніх і шанобливих стосунків між однокурсниками, сповнених взаємоповаги, залишилися дарчі написи на книгах, які завжди були найкращим подарунком з нагоди та без неї. Такі тексти характеризують творчі звершення адресатки та в цілому її неординарну особистість. Напр.: дарчий напис до 20-річчя на збірці творів Іллі Сельвинського, датований 20 травня 1948 року, – «Слово Петра Ржаного Л. А. Петушковой [так автор трансформував прізвища Корж і Півненко. – Т. Л.]: Мы и за книгой встречаем отважных героев. / Тебя, Лидонька, так называют наши джентельмены любя. / Нет ведь премудрей твердыни, которую б ты не взяла! / В хмурые своды латыни ты легкой походкой вошла. / Аористы, тлоты и троты легко без трудов познаешь, / Ешь, как с икрой бутерброды, как белка орешки грызешь. / Лида, прости, но напрасно пытаюсь слова подобрать, / Достоинств твоих я бесстрастно вовек бы не смог описать. / Это дело поэтов великих, ума титанов, богатырей, / Это – книги, книги и книги, плоды тысяч бессонных ночей. / Исполнилось только двадцать... Впереди все победы твои! / Но в мудрости посостязаться с тобой бы не смог Навои... / Муза меня покидает, не в силах я все перечесть. / Одного лишь тебе желаю: такую будь ты, как есть!».

Наступний, двадцять перший день народження засвідчений дарчим написом за підписом Миколи Бутенка й Архипа Кравчуна на книзі Олеся Гончара «Прапорonoсці»: «В день свого двадцятиодноріччя прийми від твоїх друзів шире захоплення твоїм правдивим, вічно юним у творчому горінні життям – хай воно чаруючим сузір'ям влітається в сонцеве до безмежності цвітіння нашої Прекрасної Вітчизни! Випробуваній всім, готовій до всього нашої Лідочці в день народження».

Інколи автори досліджуваних текстів привітань звертаються в них до інтерпретації прізвища ювілярки, що дозволяє створювати влучні словесно-художні образи, напр.: «**Лисиченко і Півненко**, / Все на **-ко!** – / Ви наша **ненько!** / Хоч мені вже забагато, / Щоби Вас так величати! / Але, чесно, – повсякчасно / Ви приходите так вчасно / З допомогою та словом, – / І для нас це Благодать!» (А. П. Ярещенко з нагоди дня народження; 24.03.2017); «Якщо брати все цілково, / Полічити відсотково / Й оцінити розумово / **Полисиченково**, – / Життя склалося чудово / І дочково й матінково – / Для усіх нас це взірково, / Бо по-справжньому домово. <...> / Гріють спогади дійово: / Все, що зроблено, змістово, / В тім числі і деканово, / А пізніше докторово, / А невдовзі професорово. / Йшли діла аспірантково, / Виїзди опонентково. / Пішли успіхи книжково, / В них поєднані гніздово / Суперсеми науково. / Тож для нас оце не ново: / Що скрізь сяєте зірково, / Сонцедайно й українво» (з привітання з 80-річним ювілеєм від проф. С. І. Дорошенка).

Коли дивившись на портрет юної Лідії Півненко (також подарунок одногрупників на день народження), що тепер висить у її дачній гайдарівській

кімнаті, згадуються слова есею К. Х. Балабухи – спогади про перше враження, яке восени того ж 1955 року справила молодий викладач на першій лекції першокурсників: «Придивіться, як сяйне її обличчя при вирішенні найсерйозніших конкретних справ. Притаманне вченому відчуття нового й сучасний науковий підхід до вирішення всіх проблем. Зацікавленість людьми, довіра до них (що зовсім не є безоглядною довірливістю) справджується в перевірці ділом, виблискує легкою іронією, що здебільшого розквітає усмішкою лагідної жіночої доброти. <...> А ще почуйте, як вона розкотистото сміється! Це сміх повноти життя, що пам'ятає горе воєнної юності, знає труднощі, – та бачить за всім тим сонячне завтра і трохи мружиться від сяйва прийдешнього. Адже все на світі від них – примружених очей» [2, с. 26].

Подарунок одногрупників до дня народження:

«Нехай усмішка, світлий стяг
Твоєї юності і щастя,
Весь вік так сяє на устах,
Як усміхаєшся в цей час ти»

Від тієї першої лекції Лідія Андріївна стала для багатьох поколінь студентів, аспірантів, докторантів наставником-педагогом, який навчає, виховує, спонукає до саморозвитку, самовдосконалення. Так, споріднені концепти наставництва й учнівської вдячності є невід'ємною складовою текстів, присвячених проф. Л. А. Лисиченко: «В счастливой пребывавая силе, / Эпохи

смутної видає суть, / Ви многих в срок благословили / На уготованный им путь. / И многих, как бы мимоходом, / В свою Вы веру вовлекли – / И вузов Харьковской земли / Уж нет без Вашего народа. / Да что там Харьков – в Украине / Одни свои во всех концах – / С признаньем искренним в сердцах / От дней учебы и поныне» (вірш-присвята проф. А. Т. Гулака) [3, с. 44]; «Скільки зроблено, щоб люди / Стали розумом багаті, / Скільки зроблено, щоб мова / Стала втіхою для нас... / Мова, слово і наука / Для душі ніяк не мука – / Необхідність і розрада, / І, повірте, – це од Вас!» (А. П. Ярещенко з нагоди дня народження; 24.03.2017).

Свідченням такої учнівської вдячності й визнання стала, зокрема, несподівано отримана записочка на вчительській конференції: «Шановна моя вчителька! Ви не пам'ятаєте мене. Але я дуже Вас любила і вдячна Вам за освіту, за людяність. <...> Поклін Вам і подяка від мене. Тетяна Добіже». Лаконічно (що зумовлено контекстом спілкування), але дуже широко. Рядки іншої авторки – учениці Лідії Андріївни – приваблюють влучністю дібраних епітетів і створеною таким чином широтою образу професора: «жінка поза часом, красива, молода, натхненна, мудра по життю; жінка, яка дзвінко сміється, піднімає келих за любов, цікавиться мистецтвом, літературою, шанує гумор і влучне слово, цитує напам'ять класиків, любить збирати друзів за гостинним і шедрим столом, відкриваючи секрети своїх кулінарних чудес. Водночас принципова у відстоюванні наукових і людських істин, завжди націлена на перспективи, здатна до передбачень, що ґрунтуються на глибоких знаннях» (із передмови проф. О. О. Маленко до спогадів ювілярки [10, с. 5]). Для учнів Лідії Андріївни її життєвий шлях сприймається невід'ємною частиною великої епохи, «епохи, що була, є і завжди буде в пам'яті тих, хто створював свій час, віддаючи найкращі почуття, душевні сили, розум і працю служінню людині й суспільству, впорядковуючи світ гармонією власного буття», це життя людини «своєї держави, яка сформувала її дух, гідність, людські чесноти, цінності» (там же [10, с. 6]).

Показово, що наскрізним концептом картини світу Л. А. Лисиченко, яку змальовано у присвятах її колегами, постає краса душі, яка реалізується рядом особистісних якостей цієї жінки: «Краса в ділах і роздумах людських, / У мріях, як журба чужа: / Вони женуть глуху розпуку. / Поміж красивого й принад усіх – / Без меж красива в Вас душа, / Залюблена в життя й науку» [4, с. 11]; «Не сторонясь земного пира, / Чуждаясь зависти и зла, / Она свою картину мира / Всем нам, как дар, преподнесла. / И взгляд с пристрастьем отмечает / Везде то самое «чуть-чуть», / Что высший уровень венчает, / Творенья отражает суть. / Все в нем пронизано любовью, / И весь его глубинный строй / Означен свежестью и новью / И дерзкой силой молодой» [3, с. 5]; «В ком нет добра, в том правды мало. / Господь Вас щедро одарил: / И добротой Вас наделил, / И в нерв натуры заложил / Правдолюбивое начало» [3, с. 44].

* * *

Хоч у заголовок цієї статті й винесено жінку-вченого у спогадах колег, учнів, послідовників, а для аналізу використано переважно цитування з їхніх

привітань, пишу цю статтю, присвячену Вам, шановна Лідіє Андріївно, передусім від себе як Вашої онуки й представниці Вашої династії. Адже завжди в душі ми носимо образи тих, кого любимо, вони живуть у нашому серці, а можливість висловити їм свою ніжність несе стільки радості!

Попри те, що в університеті я ніколи не дозволяю собі звертатися до Лідії Андріївни на «ти», у тексті все ж таки вдаюся до такого формату спілкування.

Дорога бабушка, навколо нашого з тобою спілкування будується весь світ навколо мене, адже більшість часу ми проводимо разом: колись — у прогулянках та подорожах, тепер — більше в домашніх розмовах. І, як не дивно, у нашому спілкуванні завжди присутня гармонія віку — між мною-дитиною і тобою-дорослою ніколи не було межі «ти маленька — йди, не заважай» або «ти доросла, ти не зрозумієш мене, мені з тобою нецікаво». Я зростала й навчалася без нотацій. У виховному плані — жодних криків, стусанів, і вже тим більше ніяких «я старша й розумніша, а тому буде по-моєму». Бабуся ніколи не повчає, а тільки м'яко наставляє, а радше — спрямовує.

Це вміння спрямовувати простежується і в твоїй творчій діяльності: пригадаймо хоча б такі популярні видання, як алфавітний та календарний словничок імен «Ім'я для вашої дитини» [7], покликаний допомогти в моменти вагань і пошуків, що випадають на долю подружжя, яке чекає дитину, або «Азбуку культури поведінки» [1] — стислий виклад найбільш суттєвих правил, які допомагають у спілкуванні за різних обставин. Навіть назва видання, присвяченого, здавалося б, суто науковій проблемі, — «Бесіди про рідне слово» [8] — свідчить про популярний виклад і заохочує до знайомства з текстом, що його підготувала авторка.

«Бабушка, а в тебе на кожне слово є пісенька?» — питає твій ще зовсім маленький, але вже дуже спостережливий правнук, бо дійсно: у твоїй пам'яті завжди знайдеться влучний рядок із старовинного романсу чи поетичний вислів, доречно цитата, анекдот або інша народна мудрість до слова. Ще приклад: наспівуючи пісню «Мати сина виганяла: “Йди, сину, пріч від мене...”», ти раптом проводиш аналогію між нашим козацтвом (соціальними причинами виникнення) та європейським лицарством, про що й піде розмова. А потім твоя думка раптом полине в бік етимології слова і далі, далі...

Узагалі, твоя обізнаність та інтелектуальне багатство сучасній молоді можуть здатися недосяжними, адже хоча ми сьогодні й маємо майже необмежений доступ до різноманітних аудіовізуальних джерел (головним чином через інтернет) і часто обмежуємося лише електронними засобами, як результат отримуємо дуже швидкоплинну пам'ять. Передоручаючи функції власного мозку штучному інтелектові, ми добровільно відбираємо їх у себе. Для тебе ж саме книжки та живе спілкування, які тепер, на жаль, часто сприймаються як анахронізми, несуть радість нових відкриттів і є найвищою цінністю на шляху пізнання.

Твою потужну наукову енергетику вдало ілюструють слова Леоніда Євгенійовича Розвадовського, який на вашій спільній товариській вечері промовив до своєї жінки: «Ти звернула увагу, що Лідія Андріївна працює як

автомат із видачі наукової інформації?» І трохи пізніше, коли ти вставила в розмові якийсь науковий коментар, зауважив: «Ось бачиш? Спрацювало!»

Про наші пісні. У творчому доробку С. І. Дорошенка є такі рядки — присвята тобі, «знаному концепту мовної картини світу»: «Що за жінка йде раненько / По “Отраде” на Дінець? / Річка та все ж не близьенько, / Інший спав би: “Хай” му грець!» / Та не в силі вона спати, / Прагне сонце зустрічати, / Бачити гаї розкішні, / Яблуні в цвіту і вишні, / Милуватися світанком. / Хто ж іде на річку ранком?» [4, с. 12]. Через твої поважні літа й через те, що твоєї вірної компаньйонки в цій справі Людмили Іванівни Наумової вже немає на цьому світі, ти вже багато років не ходиш із нами літніми ранками на річку купатися. Але в моїй голові й сьогодні дорогою на гайдарівський пляж завжди лунає наша пісенька, яку я із зовсім малого віку пам’ятаю від початку й до останнього рядка: «По сонечку, по сонечку, де стежка лугова, іду собі співаючи, аж стелиться трава...». Цим, як і «в поле каждый колосок», ти навчила бачити — насолоджуватися квітами, небом, берегти все, що дає природа. А ще під час наших прогулянок ми з тобою співали «Попереду Дорошенко...», і мені, малій, чомусь у ці хвилини завжди уявлявся наш дачний сусід — шановний Сергій Іванович.

При твоїй зовнішній витримці й розважливості ти інколи несподівано постаєш людиною, якій не чужа романтичність, і тоді з’являються, наприклад, такі рядки: «Как упоительны в Гайдах вечера: / Душистый чай, плоды и тонкий запах хлеба, / Луга, леса, сады и звездная синь неба... / Очаровательны в Гайдах вечера...». Про тебе-дачницю, але в іншому аспекті, в одній із гуморесок С. І. Дорошенка читаємо: «Какой у нее сад! Сюда, в его прохладу, к Лидии Андреевне приезжают аспиранты-докторанты, одалживая ее приятной нечаянностью. Не могу сказать, о чем они говорят, но должно думать, что о многих важных вещах: не только о видах на урожай слив и яблок, но и обо всяких разделах в диссертациях, ибо Лидия Андреевна — совершенно безотказный и добродетельнейший человек во всей совокупности сем этих слов» [4, с. 19].

Тепер про любов, адже яке ж це життя без любові? Ще в роки вашого студентства Архип Кравчун присвятив тобі рядки: «В нас молодість не гине, як в Ісусів: / За неї віддали ми стільки сил, / Що до ста літ ходити нам безвусим. / <...> Так хай колись, як зацвітуть каштани / І Пушкінська зазеленіє знов, / Здаси останній на диплом екзамен / І, безумовно, може, на любов». І любов незабаром настала, до мого дідуся Бориса Тимофійовича, яку, незважаючи на «невимовний біль втрати», коли так раптово не стало твого Бориса, ти пронесла крізь усе життя. Через багато років по тому підсумком твого життєвого «екзамену на любов» стала невеличка книжечка есеїв [9], яку так влучно схарактеризувала проф. О. О. Маленко в передмові — «мелодія, що писалася серцем, чуттями, вдячною пам’яттю, а ще — мудрістю-зрілістю» [9, с. 6]: «Саме такою знаємо ми Лідію Андріївну — водночас емоційною, романтичною, бентежною і — спокійною, виваженою, мудрою, яка розуміється на всіх жіночих (та й чоловічих!) секретах і якій можна розповідати не лише про науку, а й про сокровенне — свою любов. І навзаєм слухати

шемні до сліз історії про її любов, якої в житті цієї дивовижної Жінки було, вочевидь, так багато, що вистачило на всіх, хто поруч – родину, друзів, колег, учнів» [9, с. 6].

Книжки, листи, будь-які тексти, що виражають любов і ніжність, важливі. Але ще важливіше слухати один одного віч-на-віч, це велике й рідкісне мистецтво. Віднедавна ти все повторюєш нам важливий імператив: «Частіше говоріть один одному, що ви любите» і сама незмінно дотримуєшся цієї інструкції, проводжаючи до дверей.

Моя вдячність тобі за життєву мудрість, передусім за любов до життя й людей, що є свідченням у першу чергу глибокої самоповаги: «Не треба думати про людей гірше, ніж вони є насправді»; «Навіть якщо людина вчинила негарно, я завжди намагаюся пояснити для себе її вчинок, зрозуміти його причини». При своїй прямолінійності ти людина, яка поважає чужу думку, чужу позицію, ти дозволяєш іншим вважати так, як вони вважають. Чи не через це колись студенти саме Лідію Андріївну назвали своїм етичним ідеалом на заняттях з етики?

Вражає лаконічна краса твоєї мови, уміння «вызывать улыбки дам огнем неожиданных эпиграм». Як от на засіданні ректорату або вченої ради, коли ти, начебто не беручи активної участі в дискусії, раптом, як говорить проф. О. О. Маленко, «кинеш гранатку з окопу» – висловиш коротку, але надзвичайно влучну думку-репліку з питання, що обговорюється. Чи то: начебто у строго науковому тексті в авторських думках зринає несподіваний фразеологізм і стає його окрасою. До речі, багато твоїх улюблених висловів, які не є авторськими, саме через твою трансляцію були сприйняті й стали в оточенні крилатими: студентів-першокурсників і сьогодні з перших днів наставляють, що «регулярне відвідування занять – це 70 відсотків успіху»; аспіранти-докторанти знають, що на начебто вже готовій дисертації ще треба «зав'язати красиві бантики»; колеги часто керуються настановою: «Чи не взяв я два шматки там, де іншим не дісталось?»; і, звісно, благословення твого дідуся, яке він дав вам із Борисом Тимофійовичем і про яке ти часто згадуєш, знають, пам'ятають і несуть по життю твої рідні й наукові діти: «Чим мені вас благословити? Благословляю вас працею. Праця – найбільш безпрограшний білет».

Пам'ятаю твій спогад про те, як одна колега колись запитала: «Лідію Андріївну, чи ви справді думаєте, що вас оце всі так люблять, як кажуть?» Твоєю відповіддю було: «Ні, не думаю. Це було б неприродно. Мене цілком влаштовують коректні ділові стосунки». Ти завжди була проти амікошонства та привчала до цього своїх молодих колег, у тому числі й у спілкуванні зі студентами, які «вже дорослі люди й заслуговують на поважне ставлення». Навіть у стосунках зі своїми однокурсниками, особливо з учасниками війни, усе життя на «Ви», на що вони відповідали тим самим.

Твоя невтомна праця, за яку часто дякують колеги й учні, не завжди була невтомною. І коли зараз шалена круговерть завдань та обов'язків забирає всі сили у твоїх учнів, ти радиш, спираючись на власний досвід: «Лягайте в ліжко й на день-два, а то й на довше, у разі необхідності, відкиньте всі

справи – й сили відновляться». Тепер я часто бачу, як тобі важко. Ти сильніше спираєшся на мою руку під час прогулянки, розсіяно засинаєш, усе частіше приймаєш ліки. Але для всіх нас ти назавжди молода й усміхнена.

Свого часу ти написала книгу спогадів [10], «і на тім рушникові» розцвіли важливі послання від тебе і твого (нашого) роду нам, нащадкам. Існує думка: пам'яті предків треба бути достойним, але й пам'яті нащадків треба бути гідним. Знаєш, що б там не говорили, але ти своїм життям визначила планку, на яку ми, усі Лисиченки, рівняємося. І не стільки на твої філологічні досягнення, професорство. А на все інше – вроджений стиль, постава, внутрішній стрижень, порядність, задоволення від того, що робиш... Загалом, усе, що завдяки тобі стало у нас фамільним, родовим.

Це така певна дихотомія людського життя – видатні Батьки та пов'язана з цим величезна відповідальність перед ними, перед суспільством, перед сумлінням. Не підвести прізвись, при промовлянні якого під сорочкою аж холодок ходить. Словами це гарно передав Мольєр: «До слави наших предків ми причетні лише тією мірою, якою самі прагнемо бути схожими на них. Близькість їхніх діянь, що висвітлює й нас, накладає на нас обов'язок віддавати їм таку ж честь, йти їхніми слідами й не зраджувати їхнім чеснотам, якщо ми хочемо вважатися їх істинними нащадками». Тому, бабусю, я буду намагатися в житті боротися з цими страхами й працювати над собою, щоб бути достойною.

Нещодавно до тебе звернулася студентка-психолог із проханням сформулювати, що таке шаслива старість (трохи пізніше ти міркувала: «Яка ж це старість? Це шасливе надвечір'я. 90 років – це великий дар, який треба належно цінувати й за нього дякувати долі, батькам, суспільству»). Ти відповіла таким текстом-роздумом: «Щастя в старості складається з тих же чинників, що й протягом життя: добре здоров'я у відповідності з віком; збереження інтелектуальної діяльності; самодостатність у задоволенні побутових потреб; близькість у межах досягнення рідних – дітей, онуків, правнуків; збереження творчого потенціалу та зв'язків із трудовим колективом, колегами, друзями; збереження зацікавленості в громадсько-політичному житті; живий інтерес до культурного життя – до музики, театру, літератури тощо; можливість бути корисним для людей у вашому оточенні; не втрачати добрих почуттів і доброзичливого ставлення до людей довкола. А як же я? Я маю все, що назвала. У мене було велике кохання, що й досі зігріває теплом спогадів мою старість. У мене велика дружна сім'я (з дітьми, внуками, правнуками, і всі успішні), яка часто збирається разом. У мене було багато друзів із студентських літ, декотрі з яких і досі обдаровують своєю увагою й теплом. Я 60 років працюю в одному трудовому колективі добрих, мудрих душею людей і займаюся улюбленою справою. У мене цілий гурт (близько сорока) учнів – вдячних, розумних, успішних наукових кандидатів і докторів наук, відомих у нашій державі. Я люблю людей довкола себе, що означає, що душею не здрибніла!» [9, с. 44–46].

Я пишаюся тобою й захоплююся. Ти розставила для мене в житті, як тепер заведено казати, реперні точки, проклала невидимі рейки, яких намагатимусь триматися. Дякую тобі за все.

Традиційно наприкінці наукового тексту заведено окреслити перспективи подальших досліджень. Представлена стаття не є суто науковою, тому надзвичайно гарною перспективою видається висловлена у вірші-привітанні тобі проф. А. Т. Гулаком: «И всем нам хочется признаться, / От всей души поведать ей, / Что мы не прочь у ней собраться / И на столетний юбилей» [3, с. 5]. А від себе? Я тебе дуже люблю, бабуся. Я тобі ще напишу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Азбука* культури поведінки / упорядник Л. А. Лисиченко. Київ: Українське видавництво, 1995. 33 с. 2. **Балабуха К. Х.** Усміхнена. *Слово. Думка. Людина*. Збірник наукових праць із актуальних проблем лінгвістики (до 80-річчя від дня народження доктора філологічних наук, професора Л. А. Лисиченко). Харків, 2008. С. 26. 3. **Гулак А. Т.** Мои друзья. Сборник стихов. Киев: Українське видавництво, 2017. 48 с. 4. **Дорошенко С. І.** Моя душа і серце з Вами. Харків: ТОВ «Планета-Принт», 2016. 39 с. 5. **Дорошенко С. І.** Завжди у творчому пошуку (до 80-річчя Л. А. Лисиченко). *Слово. Думка. Людина*. Збірник наукових праць із актуальних проблем лінгвістики (до 80-річчя від дня народження доктора філологічних наук, професора Л. А. Лисиченко). Харків, 2008. С. 5–10. 6. **Заблоцька Т.** А ти у нас все молода... Спогади-привітання Тамари Заблоцької – однокурсниці Лідії Півненко (Лисиченко). *Слово. Думка. Людина*. Збірник наукових праць із актуальних проблем лінгвістики (до 80-річчя від дня народження доктора філологічних наук, професора Л. А. Лисиченко). Харків, 2008. С. 22–24. 7. **Ім'я** для вашої дитини / упорядник та автор вступної статті Л. А. Лисиченко. Київ: Українське видавництво, 1997. 38 с. 8. **Лисиченко Л. А.** Бесіди про рідне слово (слово і його значення): Посібник. Харків: ХДПУ, 1993. 140 с. 9. **Лисиченко Л.** Есеї про любов / слово про автора О. Маленко. Харків, 2016. 52 с. 10. **Лисиченко Л. А.** І на тім рушникові... / вступ. ст. О. Маленко. Харків, 2012. 274 с. 11. **Семенов О.** Мовна особистість учителя в соціокультурній парадигмі ХХІ століття. *Професійна освіта: педагогіка і психологія*: Польсько-український щорічник / за ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. Ченстохова – Київ, 2007. Вип. ІХ. С. 323–332. 12. **Соловьев В. С.** Сочинения в 2 т. Т. 2 / общ. ред. и сост. А. В. Гулыги, А. Ф. Лосева. М.: Мысль, 1988. 822 с.

Лисиченко Тетяна Юріївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Вул. Валентинівська, 2, м. Харків, 61168, Україна.

tel.: +38-050-402-00-17

E-mail: lysychenko.tatjana@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-0838-514X>

Lisychenko Tetiana Yuriivna – Ph.D in Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Valentynivska Str., 2, Kharkiv, 61168, Ukraine.